

KLASIČNA OBILJEŽJA I OSOBNI TONALITET ŠIŽGORIĆEVE ELEGIJE

Drago Šimundža

Polazeći od poznate teze da se umjetnički individualitet s jedne strane napaja na određenoj tradiciji, dok joj, s druge, i sam pridonosi, razvija je i diže u novi kvalitet, nije teško uočiti našu postavku koju smo u naslovu naznačili. T. S. Eliotovo shvaćanje odnosa tradicije i osobnog talenta samo je potvrda više da smo na dobrom putu. No najvažnija je Šižgorićeva muza; ona je smjer i određenje našeg izlaganja.

Juraj Šižgorić (Georgius Sigsoreus), pjesnik i humanist, svećenik, pravnik i lirski melankolik, spada u red naših ranih latinista i značajnih stvaralaca u XV. stoljeću. S njim se naša poezija na latinskom jeziku i s njegovim suvremenikom Ivanom Česmičkim (Janus Pannonius) zarana svrstava u krug visoko razvijenih nacionalnih književnosti zapadnoevropskih naroda, pisanih na latinskom, »koineu« onoga doba. *Tri knjige elegija i lirskih pjesama (Elegiarum et carminum libri tres)* objavljenih u Veneciji 1477. godine, kao i nekoliko rukopisnih radova u stihu i prozi, tiskanih u novije vrijeme — iako se, sigurno, dosta toga zagubilo — dovoljno ga predstavljaju kao ugledna pjesnika i značajna humanista u nemirnom razdoblju naše nacionalne apokalipse.

Odgojen u humanističkom duhu, Šižgorić se, očito, nadahnjivao na klasičnoj tradiciji: služio se latinskim jezikom i slijedio rimsku poetiku, forme i kodeks starih pjesnika. Njegova su poetska sredstva zato nagla-

šeno povezana s njegovim uzorima i učiteljima, dok, s druge strane, njegov intimni pjesnički svijet, motivi i nadahnuća, doživljaj i izričaj duboke elegijske boli, nacionalne apokalipse i osobne sudbine, očituju snažnu vlastitost, izrazito intimističkog kolorita i snažnog individualnog temperamenta. Zanima nas tako, s jedne strane, Šižgorićeva poetska linija u koju se spontano uključio, odnosno, s druge, posebnosti i odlike njegove poezije, poglavito izvorni kolor njegove elegije: bol kao sudbina i nadahnuće poetskog tkiva.

I

Rimska elegija, slično kao i drugi književni oblici Romulova grada, vuče svoj korijen i podrijetlo iz starijih grčkih uzora, Jonska intimistička tužbalica, s naglašenim subjektivističkim koloritom — čemu je više naginjao Tibul — i njezina nešto smirenija aleksandrijska varijacija, sa svojim učenim stilom — čemu se više priklanjao Propercije — našle su svoga slijeda i odjeka u rimskih elegičara. Dobro prihvaćena i česta, elegija je u Rimu imala visoki ugled, uhodanu formu i svojstvenu sadržajnu tematiku. Elegijski distih bio joj je vanjsko obilježje, dok su različite sentimentalne intonacije i tiha poetska bol (mal de l' amour, de la vie et de la tradition) raznoliko određivali njezina intimna nadahnuća i motive. Elegija se u Rimu tako snažno učvrstila da će Kvintilijan s ponosom napisati: »Elegia Graecos provocamus« (u elegiji prednjačimo i ispred samih Grka).

Tibul i Propercije bili su joj glavni protagonisti. Dakako, često su joj se utjecali i drugi rimski pjesnici, poput Katula, Gala i Ovidija. Kasnije, posebno u humanističko-renesansnom i baroknom razdoblju, imala je snažnih odjeka i jasnih utjecaja na evropsku poeziju, da bi s vremenom, u novije doba, jače djelovala kao melankolička inspiracija, u smislu sjetnog obilježja lirskog izričaja, nego kao tipizirana književna vrsta ili žanr, kakva se učvrstila u rimskoj književnosti.

Šižgorićeva elegija izravna je sljedbenica rimske; određena je, sustavna, tipska. Naš pjesnik je u njoj vrlo rano našao sebe, da bi ona zatim našla snažan odjek u njegovoj duši i pjesmi. On to nimalo ne taji; dapače, u skladu s jasnim tendencijama svoga vremena, rado spominje svoje

učitelje i uzore, rimske elegičare. Kako ga je i koliko privlačila i nadahnjivala, vidi se i po tome što, spominjući Homera i Vergilija, izrazite epске predstavnikе, spontano bira i naglašava njihove elegične tonove i lirsko-elegijska mjesta u njihovim stihovima.

Znak je to, da budemo odmah određeniji, njegove duboke sklonosti prema elegičnom sentimentu, ne samo formi, nego izvornom pjesničkom doživljaju boli kao nadahnuću i određenju pjesme.

U vezi s tim jasno se vidi Šižgorićeva linija. Ona se najprije zapaža u spontanom prihvaćanju klasične forme i vlastitog motiva. Binarna opcija stare retorike mogla bi to određenije kazati: dok se naš humanist formalno čvrsto drži klasičnih uzora, dotle se kao pjesnik spontano priklanja vlastitom talentu i svojoj tipičnoj sadržajnoj motivici.

Naime, dok su glavni elegičari, Tibul i Propercije, redovito uzimali teme i motive iz svog sentimentalnog života — sretne ili nesretne ljubavi — naš Šižgorić, očito, izbjegava takvu inspiraciju. Sigurno je na to utjecalo i njegovo svećeničko zvanje; no, bez sumnje, presudniji je u tomu bio njegov »rođeni živac«, pjesnički doživljaj svijeta i vlastiti temperament, što će bitno obilježiti njegovu poeziju. On se zato, kako ćemo vidjeti, izravno utječe svojoj životnoj tjeskobi, obiteljskoj nesreći i nacionalnoj apokalipsi. Na taj će način Šižgorićeva poezija posegnuti ne samo za svojom specifičnom motivikom nego i za svojim svojstvenim tonalitetom, koji, istina, gradi na tradicionalnom modelu, ali ga spontano čini svojim, tipskim i tipičnim za subjektivni doživljaj egzistencijalne trpkosti, što polako otvara vrata renesansnim opcijama i modernim shvaćanjima lirskog subjektiviteta unutar širih literarnih formacija.

Šižgorić se ipak, stilski i metrički, drži stare škole. Koliko joj predmetno i subjektivno izmiče, toliko je formalno, u duhu klasične poetike i opće humanističke orijentacije, prihvaća i slijedi. U njegovoj se elegiji jasno osjeća prisutnost rimske muze, bilo u tehnici i simbolici, bilo u poetskim asocijacijama i umjetničkim sredstvima. Pitanje je samo na koga se više oslanja; tko su mu stvarni pjesnički mentori.

Imena koja spominje — a izrijeком spominje glavne elegičare i važnije pjesnike — više upućuju na njegovu sklonost elegiji, nego na izravno prihvaćanje stilskih odlika i eventualnih posebnosti pojedinog pjesnika. Naime, radije se drži glavnih odrednica prihvaćenog žanra nego tipskih osobitosti svojih uzora. Sigurno je — i to je važna odrednica našega izlaganja — težio za svojim temperamentom, to jest za osobnim izričajem, intenzitetom i tonom.

Baš zbog toga teško je Šižgorićev stih dovoditi u usku vezu s klasičnim pjesnicima. Prihvaćajući ih kao uzore, osjećao je svoj talent; želio je i očito uspio ostati vjeran nutarnjem diktatu svoje muze. Već je kao student u Padovi bio u tomu zapažen.

Ipak, što smo djelomično i naznačili, dva nešto naglašenija elementa njegove poezije: subjektivni intimistički kolorit i prenaplašeni doživljaj vlastite sudbine izravnije ga približuju Tibulovoj nemirnoj sjeti i Ovidijevoj egzistencijalnoj tjeskobi, osjećaju tragičnosti. Njima se također, posebno Ovidiju, i tehnički, pa i stilski, priklanja, što je već Marulić primijetio u svojoj poslanici Šižgoriću, u smislu laganog izričaja i spontanog zapažanja. Važni su mu vidni elementi i zvučni efekt.

Držeći se čvrsto uhodane ritmike, radije bira daktilsku prozračnost, posebno u heksametru, nego spondejsku usporenost. Ipak, radi poetske elegičnosti i oporosti sudbine, često uzima spondej u drugoj stopi pentametra, da uspori doživljaj i na taj način pojača subjektivni osjećaj boli. Vješto se drži cezure; redovito bira najbolju, pentemimeres, u trećoj stopi iza arze; rijetko se služi njezinim zamjenama, trite- i pentemimeres.

Koliko god je blizak Katulovoj i Galovoj kantileni, s obzirom na doživljaj vlastite sudbine spontano asocira na Ovidijeve *Tužaljke*. Jedan i drugi, naš pjesnik i rimski zatočenik na Pontu, polaze od svoje osobne i šire, društvene situacije: svoju sudbu pretvaraju u tragičnu patnju te vlastitu bol pretaču u pjesmu.

Naravno, Šižgorić, pjesnik i humanist, u humanističkom vremenu, ne slijedi samo klasičnu poetsku tradiciju, rimsku poetiku i svoje pjesničke uzore; on se priklanja humanističkoj normi i slijedi opću shemu formula i sredstava, pjesničkih uzusa i klasičnih toposa, simbolike i metaforike, kulturnih i figurativnih okvira staroga svijeta.

U tom smislu ćemo naći u Šižgorića — naravno, u formalističkoj pjesničkoj maniri — invokaciju poganskom božanstvu, zazine muza i česta spominjanja Helikona i Olimpa. »*Jupitre svemoćni, čuj*« — »*maxime divorum Iuppiter, ipse queror*« — upućuje Šižgorić, katolički svećenik, pjesnički zaziv prvaku poganskih bogova. To je, istina, samo pjesnička formula, ali istodobno pokazuje koliko je naš humanist živio s klasičnim poimanjem i onodobnim vrednovanjem stare grčko-rimske prošlosti, kulturnih i pjesničkih doživljaja. U tome se izrazito razlikuje od nešto mlađeg Marka Marulića, koji će se, unatoč svom humanističkom određenju, formalno i sadržajno opredijeliti za kršćanski svijet i njegove vrednote, zazirući od bilo kakve manire koja se nije slagala s njegovim temel-

gnim opredjeljenjem. Vjeran humanističkom nasljeđu, Marulić se, na primjer, služi invokacijom, ali mjesto poganskom božanstvu, on se obraća kršćanskom Bogu.

U vezi s ovim, što je također karakteristično za Šižgorićev odnos prema prihvaćenoj tradiciji i starim uzorima, možemo spomenuti opću kulturološku optiku s kojom ili, bolje, iz koje naš pjesnik stvara. Ona je također dvojstvena. S jedne strane je humanistička, grčko-rimska, s druge onodobna, njegova, šibenska, hrvatska i kršćanska.

On se pjesnički i humanistički iskreno suživio sa svojim uzorima, stilskim odrednicama i kanonskim normama, tako da se koji put i njegov pojmovni instrumentarij, u smislu simbolike, odvija na toj crti. Česte su u njega aluzije i uhodane formulacije, koji ga vežu uz pojedine izreke i kulturni ambijenat starog svijeta. Dapače, zaokupljen je poganskim mitovima i motivima, vizijom i terminologijom. U njega, primjerice — što je, očito samo vanjska naznaka, oprečna kršćanskom shvaćanju — čovjekom i životom ravnaju »*impia fata*« (zlokobna sudbina), odnosno, metaforično rečeno, »*niti triju sestara*, »*fila trium sororum*«, kako to u klasičnoj slikovitosti naznačuje. No, u biti, — i to je ta dvojnost — on je intimno i stvarno pjesnik svoga vremena, svoje kobi i narodne kalvarije, turskog pustošenja i kršćanskih inspiracija i vrednovanja.

Uvažavajući stoga cjelokupnu problematiku i Šižgorićev odnos prema klasiци, naš bi prvi zaključak bio da je on kao pjesnik i humanist slijedio svoje uzore, da se nadahnjivao na plodnoj baštini klasične kulture, ne samo elegijske nego i druge provenijencije — o čemu jasno potvrđuje njegovo prihvaćanje Sapfine strofe i spomenutog poetskog instrumentarija — ali da je istodobno ostao svoj: odjek svoje inspiracije i pjesnik vlastite kobi.

Što se tiče same elegije, ne bismo ga vezali ni uz koje ime, ni uz kojeg pjesnika, kao tipičnog uzora, iako sve upućuje, kako smo izravno naznačili, da su mu bili vrlo bliski Tibulovi doživljaji subjektivnog sentimenta i Ovidijeva opsesija prognanika, sudbina ili, točnije, kob nemira i tjeskobe.

II

Po svemu dakle sudeći, humanistički kontekst i klasični stih — o čemu ćemo još analitički i komparatistički govoriti — stavljaju Šižgorićevu elegiju u najuži odnos s rimskom, upućuju na uzore i uhođane norme. Međutim, što je samo po sebi razumljivo, to ni najmanje ne stavlja u pitanje njezinu sadržajnu koherentnost i pjesničku osobnost. Za pjesmu je i pjesnika uvijek — tako i u Šižgorićevu slučaju — važnija stvaralačka inspiracija nego okvirna impostacija, talent i doživljaj nego izvanjska forma, oblik. Prihvaćajući klasični stih i humanističke uzuse, naš pjesnik će, što je sasvim normalno, u svoju pjesmu utkati sebe, svoj genij i svoju sudbinu, životne okolnosti i bol. Time će ovjeriti svoje nadahnuće. Stoga ćemo, uz respektiranje njegova odnosa prema tradiciji, makar u naznaci, istaknuti bar neke stilske i sadržajne posebnosti njegove elegije.

Elegičnost je trajna označnica pjesničkih nadahnuća. U njoj doživljaj progovara posebnom osjećajnošću, a osjećajnost svojstvenim, subjektivnim tonom. Borghes ide još dalje i upozorava kako svaka pjesma teži da postane elegijom. S njom se sjećanje pretvara u trajnu uspomenu, a život u nemirno doživljenu slutnju. Elegičnost tako daje pjesmi mističnu dimenziju i nostalgičan patos, koji sudbinski povezuju pjesmu i trajanje, pjesnika i čitatelja.

Upit: koliko je ovoga bio svjestan naš humanist, odnosno koliko je u njegovim elegijama progovarala njegova izvorna vena, a koliko opet humanistička inspiracija i klasična poezija — prije svega rimska, s kojom se najizravnije susretao — samo je poticaj našim daljnjim izlaganjima. Prihvatimo li već spomenutu T. S. Eliotovu postavku o suodnosu tradicije i pjesničkog talenta, lako ćemo zaključiti da su obje komponente, i ona naučena i ona izvorna, aktivno sudjelovale u stvaranju Šižgorićeva djela. On je, očito, samu formu naučio i prihvatio, dok je životnu motiviku i lirsku suglasja spontano nosio u sebi, u svojoj naravi i sudbini, u svom »rođenom živcu« i životnoj patnji, kako je za se priznao Tin (*Fefeli, ergo sum*).

Bitno obilježje i u kreativnom smislu temeljnu inspiraciju Šižgorićeva stiha određuje pjesnikov impresionistički temperament. »Faculté maîtresse« njegove elegije jest intimni doživljaj vlastite nutrine u susretu s izazovnom zbiljom. Pjesnikov subjektivitet tako postaje glavni faktor: subjekt i objekt elegijskog tkanja, inspiracija i motiv. On svojom individualnošću, u sintezi osobnoga i tradicijskoga, što je i normalno, određuje

je poetski kvalitet, tipizira Šižgoričev stil, dajući mu sudbinsku boju i prepoznatljiv individualan ton.

Bol je, kako ćemo vidjeti, u osnovi arhitekpski supstrat i glavni generator Šižgoričeve poezije. On je, barem u elegiji, bitno obilježava, dajući joj svoj melankolički tonalitet i napomenuti personalni tragični sentiment. O tome sam pjesnik najbolje svjedoči. Poslužit ćemo se stoga njegovom poetskom autogenezom u autorovoj interpretaciji vlastite muze. Riječ je o introspektivnom osvrtu u konfesionalnoj pjesmi *De Musae luctibus* (*Jadi moje muze*), koja autentično ilustrira oba pola našeg razmišljanja: formalnu sličnost i kontekstualnu ovisnost pjesnika u odnosu prema svojim uzorima, odnosno već istaknuti pjesnikov subjektivitet, posebnosti i specifičan tonalitet Šižgoričevih elegija.

Evo najprije pjesme u izvorniku. Klasična intonacija i skladna ritmička ovidijevskog versa, sa svim svojim pjesničkim i sadržajnim asocijacijama i simbolikom, neće nimalo zasjeniti pjesnikov individualitet:

*Musa mihi fuerat lachrymosis plena querellis,
materiam Musae sed mea fata dabant.*

*Portabat tunicam pullo mea Musa colore,
quam soror Hectoreo detulit in tumulo.*

*Et semper croceos lacerabat Musa capillos,
fecit ut in ficto protinus Anna rogo.*

*Illa gemens nitidos turbabat semper ocellos,
sicut in Hypoliti funere virgo sacri.*

*Liquerat Aonias tristis mea Musa choreas
montibus in rigidis carmina moesta canens.*

*Intima saepe dabant moestas suspiria voces
et repetens missos reddidit echo sonos.*

*Cum dea suspirat, repetens suspirat et echo,
echo simul tanti plena doloris erat.*

Doista, većina onoga što smo do sada spominjali nalazi svoje opravdanje ili, bolje, jasnu ilustraciju u navedenim stihovima, simboli, aluzijama i intimnom pjesnikovu doživljaju vlastite muze. Sličan dojam, samo još izrazitiji zbog lakšeg razumijevanja, pruža nam također izvrstan prijevod Nikole Šopa:

*Bolna mi bijaše Muza i plačljivih tužbaljkih puna,
Ali na plač je nju moja potaknula kob.*

*Nosila ona je plašt od boje sav zamračen crne,
Kao kad Hektoru svom idaše sestra na grob.*

*I neprestance je Muza plave si čupala vlasi,
Isto ko Ana uz taj složene lomače plam.
Jecavoj njoj su stalno te oči se mutile sjajne,
Kao djevi kad svet vidje Hipolita hum.
Muza žalosna moja aonijsko napusti kolo,
Lednim po stijenama svoj bolni izvijajuć poj.
Uzdasi tajni su često se tužnim odavali glasom
Što ga u isti je mah vraćao odjeka jek.
Kada god božica uzdahne opet i jeka joj opet
Uzvrti isti u tren, bol toliki je njen.*

Kako vidimo, pjesma je satkana binarno: formalno je — uključujući tu poetiku, pjesnička sredstva, simboliku i kulturno obzorje, metriku i vanjski instrumentarij — sva zaodjenuta u tradicionalno, klasično ruho, dok je doživljajno poetski, u svojoj biti i kreativnom tkanju izrazito šizgoričevska, jeka i glas najdublje intime svoga autora. U svojoj metaforici i simbolici, koju — normalno — posuđuje iz svojih tradicionalnih izvora, u cjelini je jedinstvena metafora Šizgoričeve peozije, inspirativnih i kreativnih odrednica vlastitog bića, koje je, kako smo već napomenuli, subjekt i objekt, nadahnuće i motiv ove tužbalice i cjelokupne pjesnikove muze, koju ova tužbalica autosugestivno predstavlja.

Pjesnikov talenat iskri dubinskim odjecima boli, uzdiže je do sudbinske tragike ekspresivnom riječi, te tako svoj subjektivni dojam pretvara u bolnu elegijsku storiju intenzivnog poetskog doživljaja. Tiha nit sudbine treperi ispod tugaljivih asocijacija, a pjesnikova se intima, sa svim svojim osjećajem tjeskobe, prelijeva u zgnusnutim suglasjima u autentični zapis, u pjesničke rezonancije intimističke muze.

Sav kontekst potencira crninu i tugu te tako tipizira Šizgorića kao humanista i pjesnika, sljedbenika i kreatora istodobno. Ton mu se spontano pretvara u melankoliju, a poetski izričaj u snažnu jeku vlastitog doživljaja. Sudbinska tragika grčke i rimske provenijencije, simbolično i asocijativno pojačava intenzitet tjeskobe. Izričaji kao na primjer *fata, soror Hectorea, Hectoreo tumulo, Anna in ficto rogo, in funere Hypoliti etc.* skrivaju u sebi najemotivnije vizije ljudske patnje u grčko-rimskoj poeziji i mitologiji te tako postaju važan okvir i trajna elegična jeka Šizgoričeve muze.

Sve je to, naravno, pjesnička kreacija, sredstvo da se doživi nutarnja tenzija vlastite patnje. Bipolarna funkcija tradicijskoga i osobnoga usredotočena je na izvorni supstrat, glavnu supstancu i dušu pjesme: intimni

doživljaj osobne kobi. No pjesma djeluje kao cjelina: u svom vanjskom i nutarnjem odjeku, što zajednički djeluje kao poseban kvalitet. Inzistiranje na vlastitoj patnji kao osnovnoj inspiraciji i temeljnoj boji daje Šižgoričevoj muzi svojstveni individualitet; to više što su spomenuta sredstva klasične provenijencije samo poticaj ili, bolje, eho doživljajnog intenziteta muze, pjesme i sudbine: »Ali na plač je nju — upozorava pjesnik — moja potaknula kob.«

Sljedbenik klasičnih učitelja, Šižgorić je višestruko svoj: stilski, inspiracijski, kreativno, u svom pjesničkom doživljaju i postupku, i sadržajno. Duša i nadahnuće njegove poezije u stvari je njegov intimitet. Sve drugo je izvanjsko, formalno. Temeljna supstancija i pjesnička iskra izviru iz njegova bitka.

Sama činjenica da on, poput Baudelairea i nekih drugih pjesnika, Kranjčevića i Aškercera na primjer, osjeća potrebu da tumači svoju poeziju svrača pozornost na njegov autentični stil, tkanje i doživljaj. Za razliku od sentimentalnih tužbalica, koje su redovito kraćeg intenziteta, Šižgorić ponire dublje u egzistencijalnu i sudbinsku problematiku. Iako to nije bilo izraženo u modernom shvaćanju ljudske situacije, u onome što se općenito naziva *la condition humaine*, nego više u subjektivnom pristupu osobnoj tjeskobi, ipak je u svom okretanju pojedincu, individualizaciji sudbine, otvoren renesansnim težnjama, a u neku ruku i daleki preteča modernog subjektiviteta, izazova i nemira. Ukratko, njegova je elegija puna »sebe«, svoje boli i pjesnikove svijesti. Dapače, osjeća se i tihi prosvjed, pobuna i optužba. Naime, u *Elegiji o smrti dvojice braće (Elegia de duorum obitu fratrum)* naš pjesnik se doista molbenički tuži, i to, kako smo napomenuli, poganskom božanstvu:

*Fata mihi nimium quia sunt mihi fata sinistra,
maxime divorum Iuppiter, ipse queror.*

Iako prigušeno, ima tu prvih iskrica moderne pobune i prigovora:

*Svoju na pretešku kob, jer sudba je nesretna moja,
Dižem svoj vapajni glas, Jupitre svemoćni, čuj.*

Ova snažna interiorizacija »sudbine«, zaokupljenost samim sobom, daje Šižgoričevoj pjesmi, unutar često spominjane elegijske linije, tonsku i sadržajnu nijansu, tipičnu i prepoznatljivu, šizgoričevsku. Nije teško, kad ga malo bolje poznamo, prepoznati njegov ton i težinu riječi, koja u svojoj pretjeranosti sudbinski treperi:

- »*me dolor inclusus pectore dilacerat*«

Survav u moju se grud, razdire teški me jad.
(*Elegia de duorum obitu fratrum*)

Potrebno je također ovdje napomenuti trojstveni korijen Šižgoričeve kobi: osobni, obiteljski (rodbinski) i narodni, nacionalni. Humanistički pjesnik, sav je okrenut svom prostoru i vremenu. Tri tipične elegije: *De Musae luctibus*, *Elegia de duorum obitu fratrum*, *Elegia de Sibenicensis agri vastatione* o tome jasno govore. Svaka je u svom iskazu svojstvena, a opet sve tri se zajedno povezuju, pjesnički i sadržajno, tvoreći jedinstvenu cjelinu Šižgoričeva zatvorenog kruga.

Vratimo li se ponovno temeljnom tonalitetu Šižgoričevih elegija, spomenutom trojstvenom bolu koji se trostruko povećava i u pjesmi osjeća, vidjet ćemo da svojim poetskim intenzitetom i stvarnim doživljajem patnje nadmašuje Ovidijeve *Tužaljke*. Ponovno je u igri Šižgoričev stil, specifičan tonalitet i jasna prepoznatljivost:

*Non fato similes habeo, fortuna, poetas
qui cecinere elegos corde gemente malos.*

*Ne znam za pjesnike meni sudbinom i nevoljom slične
Koji izvijaju svoj u tužnim pjesmama poj.*
(*Elegia de Sibenicensis agri vastatione*)

Eto, to je Šižgorić: pjesnik snažne ekspresije, prvi naš ekspresionist, da se malo slobodnije izrazimo, i istodobno veliki impresionist, čija riječ nije samo puki zvuk, nego istinski osjećaj i stvarni doživljaj nutrine; nešto dubinski bolno, u sebi doživljeno, sili ga da progovori, često u pre-naglašenoj usporedbi, riječi i slici, kako bi što bolje otkrio vlastitu svijest i lirsku elegičnu nutrinu. Tako u istoj pjesmi iza navedenih stihova nastavlja:

*Delia, te cultus cantat, formosa, Tibullus
et dolet ingrattassemper habere faces.
Non erat ille dolor vatis sine vulnere ceco,
attamen ille dolor plenus amoris erat.
Nasu, pulsus eras patria cariturus, amicis,
sollatio multo, coniuge et ipse tua.
Ille dolor cunctos vincebat, Naso, dolores,
quem vincit certe nunc meus iste dolor.*

Spomenimo ovu gradaciju i komparaciju i u hrvatskom prijevodu, da snažnije osjetimo vanjski izričaj i nutarnji doživljaj Šižgoričeva sentimenta:

*Delijo prekrasna, tebe je znalački opjevo Tibul,
 Žaleć se da ga je sved ljubavni mućio žar.
 Premda taj pjesnikov jad izgarao ranom je teškom,
 Ipak u jadu je tom blažio ljubavni dah.
 Nazone, ti prognanik bez doma si bio, bez društva,
 Lišen i žene što drug žića ti bijaše sveg.
 Ovaj, o Nazone, bol sve druge je nadjaćo bole,
 Ali ga sigurno sad moja nadjaćava bol.*

Pjesnik, doduše, ne kaže — kao što ni Nazon nije nikada otkrio zašto je bio prognan i zašto je trpio — iz čega primarno izvire ta bol. Naime, kad govori o sebi, Šižgorić ne kaže toćno zašto pati. One druge razloge, smrt braće i »rasipanje baštine«, pustošenje domovine, izrijekom spominje. No i u tome je, kad je rijeć o obiteljskoj nevolji i domovinskoj patnji, vrlo osjećajan i, naravno, po svom obićaju ekspresivan. Katul je, na primjer, u svojoj elegiji *Na bratovu grobu (Carmina, 101)* vrlo smiren, tih i tradicionalno pobožan; dok je naš pjesnik, kad pjeva o smrti svoje braće, pun boli i tjeskobe, jer: kao da ga patnja stalno progoni:

*Est misero mihi nulla quies, labor undique nobis
 et, quocumque fugam torqueo, moeror adest.
 Si capio sacri nodosa volumina iuris,
 solvere conanti vincula moeror adest.*

*Nigdje mi bijednome mira i teret odasvud me tišti,
 Pođem li gdjegod u mir, naidem svuda na bol.
 Ako li latim se kvrgastih svežnjeva svetoga prava,
 Okove kušajuć strest, samo još navabim jad.*

(Elegia de duorum obitu fratribus)

Ova opsesija sudbinom, patnjom i boli temeljni je kolor Šižgorićeve muze. Sva je njegova poezija, posebno elegije, kao što je i sam protumaćio (*De Musae luctibus*), natopljena istim doživljajem, svojom specifićnom melankolijom i tjeskobnim ozvućjem.

Nacionalna tragedija, prodor Osmanlija i pustošenje hrvatskih zemalja, i Šižgorića se duboko dojmila. Jedan mu je brat, Nikola, od 20 godina, poginuo na bojnomo polju, u borbi s Turcima, dok je drugi, kao i Ovidijev, umro vrlo mlad, Jakov, u devetnaestoj godini života. Sve ga se to bolno doimalo i teško mućilo. Posebno apokaliptićna sudbina domovine, pustošenje hrvatskih zemalja i samoga Šibenika, šibenskog polja. Spontano se stoga okreće prema rodoljubnoj poeziji. U elegićnom tonu,

ali oštro i, kako ćemo vidjeti, predano i hrabro:

*Est mea mens tanto nimium, queror, erga dolore,
rumpuntur fletu pectora nostra gravi.
Cogor Apollineum vates deponere plectrum
et gladium nostra stringere posse manu.
Consultus ponam numerosa volumina iuris
et clypeum capiam Marte favente mihi.*

*Previše duša je moja od preteške satrta boli,
Tresući uz jecaj se hud moja će pući mi grud.
Evo, sad ustajem smjesta i Febovu odlažem liru,
Zamahom snažnim da ljut trgnem iz korica mač.
Uzbuđen ostavit ja ću te bezbrojne pravničke svežnje,
Uz pomoć Marsovu sad hvatat ću štita se svog.*

(Elegia de Sibenicensis agri vastatione)

Očito, i u ovim je stihovima Šižgorić u svom humanističkom duhovnom ozračju, u simbolici, sredstvima i izričajima, ali je u svom pjesničkom doživljaju — u tkanju i svijesti — u svom narodu i vremenu. Ono što će Marulića dvadesetak godina poslije njega, i kasnije, uzdići do nacionalnog barda u *Molitvi suprotiva Turkom* te do dana današnjega našu književnost nerazdvojivo povezati s narodnom sudbinom, u duhovnom, kulturnom i političkom smislu, to je već Šižgorić na latinskom započeo: borba za nacionalno oslobođenje važan je motiv njegove elegije i, istodobno, sastavni dio njegova bola, nadahnuća i pjesničkog sentimenta.

U nastavku spomenute pjesme, u završnim stihovima, izričito naznačuje zašto će se boriti i, ako bude trebalo, umrijeti:

*Pro te, sacra fides, et, dulcis patria, pro te
sit mea barbaricis dedita vita viris!
Pro te me voveo, pro te mea pectora trado
et morior pro te vulnera sceva ferens.*

*za te, o vjero mi sveta, za te, o mili moj dome,
Život žrvujem svoj, divlji što vreba ga rod.
Tebi se zaklinjem, za te svoje sad izlažem grudi,
Pripravan za tebe mrijet, krvav i izranjen sav.*

Ovi Šižgorićevi stihovi u Šopovu prijevodu, vrsnom doista i sadržajno i pjesnički, podsjećaju me na romantične stihove iz prošlog stoljeća, na primjer na stihove Augusta Harambašića. Ekspresivni su, poneseni i

snažni. No, koliko god su u svom zanosu romantično obojeni, oni su jedno povijesno svjedočanstvo i pjesnička jeka našega dalekog petnaestog stoljeća. U svojoj su autentičnosti važni i zanimljivi s umjetničkog, pjesničkog, i sadržajno-povijesnog stajališta. Naš humanist je, doista, bio sljedbenik svoje kulture i tradicije, ali, kako smo već u naslovu naglasili, bio je dijete svoga vremena, pjesnik izvornog talenta. Zato je njegov stil, način izričaja i doživljaj, u jednu riječ, pjesnički tonalitet specifičan, osoban i prepoznatljiv u tradicionalnoj liniji elegijske poezije. Nije bio imitator nego stvaralac. Zato je već Marulić, obračavajući mu se svojom poslanicom kao mladić, vrlo mlad, oko 1470. godine, uočio njegove odlike i s pravom ustvrdio:

»Prednjačiš ne samo pjesnicima našega vremena nego te smatram i veoma sličnim (Marulić je očito mislio na vrijednosni sud: *simillium iudicio*) Nazonu, Properciju i Tibulu.«

S ovom mišlju i mi ćemo završiti. Naš Šižgorić je, doista, po svom stvaralačkom činu, riječju i doživljajem, dorastao svojim uzorima. Kako se od njih razlikuje, toliko se, paradoksalno rečeno, s njima pjesnički izjednačuje. Njegov ga tonalitet, sa svojom specifičnom osobnošću i posebnošću, svrstava među naše humaniste evropskog ugleda i značenja.